

עניינים נחוצים

ממורנו הגר"י טשזנר שליט"א

שבת ראש חודש והנוכה

כבר סיים הברכה אינו צריך לחזור, אלא יכול להוסיף בתוך "הרחמן" שאומרים בסוף ברהמ"ז "הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשית [לאבותינו] בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו וכו'", [ואין זה חיוב]. ואף בשבת מותר לאמרו, ואין בזה איסור של אמירת תחנונים בשבת. אבל אם שכח להזכיר שבת, צריך לחזור ולברך כדלהלן, ואם שכח יעלה ויבוא של ר"ח אין צריך לחזור. ה) אולם בשניהם אם נזכר מיד שסיים ברכת "בונה ירושלים" לפני שמתחיל ברכת "הקל אבינו", אומר שם ברכה חילופית. אם שכח "רצה" לבד אומר: "בא"י אמ"ה אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת". ואם שכח "יעלה ויבוא" לבד אומר: "בא"י אמ"ה אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון" [ואינו חותם בברכה, ולמנהג ספרד אין אומרים שם ומלכות גם בפתיחתן]. ואם שכח שניהם אומר: "בא"י אמ"ה אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וראשי חדשים לזכרון בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים", [שכיון שאומר את השם עבור שבת כולל בו ג"כ את ר"ח].

ו) ואם שכח לאמר "רצה" עד שהתחיל את הברכה הרביעית, שצריך להתחיל עוד פעם מראש ברכת המזון כנ"ל, צריך להזכיר "על הנסים" וגם "יעלה ויבוא" עוד הפעם, אף שאמרם בפעם הראשונה, שכיון שצריך לחזור ולומר ברכת המזון, צריך לאמרו כדינו [וכמובן שאם שכח "על הנסים" או "יעלה ויבוא" או שניהם, בפעם השניה אין זה מעכב, כמו שאינם מעכבים אף בפעם הראשונה].

ז) וכך הוא הדין בברכת המזון של סעודה השניה של שבת, אבל בסעודה שלישית הדין משתנה קצת, שאם שכח לאמר "רצה", אם נזכר אחר שסיים את הברכה ונזכר לפני שהתחיל את הברכה הרביעית, אומר

א) השנה חלים שבת וראש חודש והנוכה ביחד, תופעה שקורה אחת לכמה שנים, ויש לשים לב לדינים המשתנים בזה.

ב) בערבית מתפללים שמונה עשרה של שבת כרגיל, אלא שבברכת "רצה" מוסיפים "יעלה ויבוא" [עבור ראש חודש], ובברכת "מודים" מוסיפים "על הנסים" [עבור חנוכה]. ואם שכח לאמרם, כל עוד שעדיין לא סיים את הברכה, היינו שלא אמר את השם של "ברוך אתה ה' בסיום הברכה, חוזר ואומר כל אחד במקומו, אבל אם כבר אמר את השם אינו חוזר. וגם אין צריך לאמרם לפני שמתחיל הברכה הבאה [שמי ששכח על הנסים בחנוכה לעולם אינו חוזר, ומי ששכח יעלה ויבוא בראש חודש בערבית, אינו חוזר, ולכן אין להפסיק באמירתם בין ברכה לברכה].

ג) אכן אם שכח "יעלה ויבוא" בשחרית ובמנחה, חוזר. והדין הוא כך: אם נזכר אחר שסיים את הברכה לפני שהתחיל "מודים" אומר "יעלה ויבוא" מיד, לפני שמתחיל "מודים" [ויזהר שלא לחתום עוד פעם בברכה של "המחזיר שכינתו לציון"], ואם כבר התחיל "מודים" צריך לחזור ל"רצה", ואם לא נזכר עד שסיים את התפילה, צריך לחזור לראש התפילה. אבל אם שכח על הנסים וכבר סיים את הברכה אינו חוזר, ואף אינו אומר לפני שמתחיל הברכה הבאה.

ד) ואחר הסעודה כשמברכים ברכת המזון, יש לזכור להוסיף שלושה דברים: "על הנסים" בברכת "נודה לך", ו"רצה והחליצנו" ואחריו "יעלה ויבוא" בברכת "רחם", לפני "ובנה ירושלים". לכתחילה צריך להקדים "רצה והחליצנו" ל"יעלה ויבוא" משום שהוא תדיר, אולם אם בטעות הקדים לומר יעלה ויבוא, די לומר אח"כ רצה, ואינו צריך לומר עוד פעם "יעלה ויבוא" שהסדר אינו מעכב. ואם שכח אחד מהם: אם שכח "על הנסים" אם

(המשך בעמוד 8)

הגליון יו"ל לע"ג איש החינוך ממיסדי קהילתנו ומפעלות התורה שבה

הרה"ג ר' יוסף ב"ר דוד הכהן גליק זצ"ל

ת.ג.צ.ב.ה.

ברכה אחרונה במקום שאכל, ועד מתי יכול לברך

שעשו כב"ש והוזכרו לשבת] אלא שלא הטריחוהו לחזור ולברך כיון שהוא שוגג.

ובשו"ע בסי' קפ"ד הביא גם את דעת הרא"ש וגם את דעת הרמב"ם ולא הכריע ביניהם. והמשנ"ב הביא בשם האחרונים שנכון להחמיר כדעת הרא"ש שאפי' בשוגג יחזור למקומו לברך, ובשעת הדחק יכול לסמוך על שיטת הרמב"ם שבשוגג א"צ לחזור למקומו.

עבר וברך במזיד

הנה נתבאר שאם עקר ממקומו במזיד, בזה לכו"ע צריך לחזור למקומו הראשון ולברך. ואם עבר וברך במקום השני, דעת הרמב"ם שיצא י"ח אעפ"י שהיזיד בזה שעקר, וגם היזיד בברכתו, דהיינו שידע שצריך לחזור למקומו ולברך ונתעצל לחזור, מ"מ יצא ידי חובתו.

אמנם הטור כתב שלא יצא ידי חובתו וצריך לחזור למקומו הראשון ולברך שם. וביאר הבית יוסף דאזלי לשיטתם, דהרמב"ם שפסק כב"ה שבשוגג אין צריך לחזור, הלכך במזיד אף שצריך לחזור מ"מ בדיעבד כשלא חזר, יצא. אבל הטור שפסק כב"ש שגם בשוגג צריך לחזור, הלכך במזיד אף בדיעבד לא יצא, דאם לא כן מאי איכא בין שוגג למזיד.

ולמעשה בשו"ע העתיק את דעת הרמב"ם שאף במזיד אם עבר וברך, יצא. והרמ"א הוסיף שכל זה לדעת הרמב"ם אבל לרא"ש אף בדיעבד לא יצא. ובמשנ"ב הביא בשם האחרונים דלענין מעשה אין צריך לחזור ולברך אפי' היה מזיד בהליכה ובברכה.

דינים העולים

עלה בדינו, מי שעקר ממקומו קודם שבירך. אם היה מזיד צריך לחזור למקומו הראשון ולברך². ובדיעבד אם בירך במקום השני יצא י"ח אפי' היזיד בהליכה ובברכה.

ואם היה בשוגג, לכתחילה נכון לחזור למקומו³, אמנם בשעת הדחק יכול לברך במקום שנזכר. וכן באופן שבמקום השני יכול לברך בזימון, ובמקומו הראשון אין לו זימון כתב המשנ"ב [קצ"ג ס"ק ל"ב] שנחשב כשעת הדחק וישאר במקום השני ויברך שם.

מה נחשב שינה מקומו

ב. כשמברך באותו חדר שבו אכל, אין צריך לברך דווקא באותה פינה שאכל בה, אלא יכול לברך בכל מקום באותו חדר, ואפי' החדר גדול מאוד, ואפי' אם יש בחדר רהיטים שמסתירים את מקום האכילה, מ"מ כיון שהכל חדר אחד יכול לכתחילה לשנות מקומו מפינה לפינה. משנ"ב סק"א ושעה"צ סק"ה.

1 שינה מקומו קודם שבירך

א. איתא במשנה בברכות (דף נא:): 'מי שאכל ושכח ולא בירך, ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך, וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר'. ובגמרא שם 'אמר רב זביד מחלוקת בשכח, אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך'. ע"כ.

מבואר דלדעת בית הלל דווקא אם קודם שעקר ממקומו ידע שעוד לא בירך, ובכל זאת עקר ממקומו על דעת לברך במקום השני, אז צריך לחזור למקום הראשון ולברך. אבל אם שכח לברך, ונזכר אחר שכבר עקר ממקומו לא הטריחוהו לחזור למקום הראשון אלא יברך במקומו.

ולדעת בית שמאי אין חילוק בין שוגג למזיד, ולכן אפי' אם שכח לברך ונזכר אחר שכבר עקר ממקומו צריך לחזור למקום שאכל ולברך שם.

ובסוגיא שם הביאה הגמ' שני מעשים מאמוראים ששכחו לברך במקום שאכלו והחמירו על עצמם כבית שמאי וחזרו לברך במקום הראשון. ובזכות זה שהחמירו על עצמם זכו לשכר רב [על הראשון מובא שמצא ארנק של זהב ועל רב"ח מובא שמצא יונת זהב].

ובמפרשים התקשו דהרי בפ"ק דברכות מבואר שנחלקו ב"ש וב"ה גבי ק"ש של ערבית, דלב"ש צריך לקרוא בהטיה, ולב"ה קורא כדרכו. ומובא במשנה שר' טרפון החמיר על עצמו כב"ש והיטה וקרא, ואמרו לו חכמים 'כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה'. הרי שאסור להחמיר כדברי ב"ש נגד דברי ב"ה, ומדוע גבי לחזור ולברך נראה שטוב עשו אותם אמוראים שהחמירו כדברי ב"ש.

והירצו עפ"י דברי הרא"ש שכתב שגם ב"ה מודו דאם חזר למקומו הראשון לברך הרי זה משובח, אלא שלא הטריחוהו לחזור ולברך, ולכן אין זה נחשב שהחמירו נגד דברי ב"ה, משא"כ גבי ק"ש בהטיה, לדעת ב"ה אין בזה שום מעלה, ולכן בזה אסור להחמיר נגד דבריהם.

מחלוקת הרמב"ם והרא"ש

ונחלקו הראשונים כדעת מי לפסוק. דעת הרמב"ם שהלכה כבית הלל, הלכך בשוגג אינו מחוייב לחזור למקומו לברך ובמזיד חייב לחזור. מאידך דעת הרא"ש ורבינו יונה דהלכה כב"ש, ולכן אפי' בשוגג צריך לחזור למקומו ולברך.

והטעם שפסקו הרא"ש ורבינו יונה כב"ש נגד דברי ב"ה, מבואר שם ברא"ש שהוא משום שגם ב"ה מודים שטוב יותר לעשות כב"ש [וכדמוכח מאותם אמוראים

1. שיחור שמסר מורנו הרב שליט"א במוצאי שבת קודש פרשת וישב. נכתב ע"י הרב אופיר נקר שליט"א, והדברים היו לעיני מורנו הרב שליט"א.

2. ואפי' הלך מרחק גדול מאוד צריך לחזור למקומו. אך אם עד הגרחה"ק זצ"ל.